

BİR BESTECİ ÜÇ KENT: TANBURI ALİ EFENDİ

A Composer Three City: Tanburi Ali Efendi

Sıtkı Bahadır Tutu*

ÖZ

Türk sanat müziği geleneğinin tanınmış bestecilerinden Tanburi Ali Efendi (1836-1890); Midilli, İstanbul ve İzmir olmak üzere başlıca üç farklı kentte yaşamıştır. Hayatının son yıllarında kısa bir süre Manisa'da kalmış olsa da araştırmacılar bu kısa süreyi İzmir'de yaşadığı döneme dâhil ederek incelemişlerdir ki bu makalede de aynı yaklaşım sergilenmiştir. Ali Efendi'nin müzik hayatını bu üç farklı kentte sürdürmüş olması; Türk sanat müziği kültürü açısından ağ, merkezilik ve kümelenme kavramlarının gündeme getirilebileceği bir çerçeveyi çizmektedir. Ali Efendi; doğduğu kentte aile ağı sayesinde müzik geleneğine adım atmış, daha sonra müzik geleneğinde merkezi konumdaki İstanbul'da müzik alanındaki kümelenmeye dâhil olmuş, İstanbul'dan sürgün edilmesi üzerine ise İzmir'e göç ederek buradaki ağ ve kümelenmenin parçası olarak sanat hayatına devam etmiştir. Makalede; bestecinin yaşamış olduğu kentlerdeki ağ ve kümelenmeler ele alınmış, özellikle Avrupa çapında bestecilerin göçleri, müzikte kümelenme ekonomisi ve ağ hakkında son yıllarda yayımlanan çalışmalara dayanılarak tartışma gerçekleştirilmiştir. Tartışma sonucunda, kentlerin kültür birikimlerinin oluşması, taşınması ve yerelleşmesi hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağ, besteci, kent, kümelenme, Tanburi Ali Efendi.

ABSTRACT

Tanburi Ali Efendi (1836-1890), one of the renown composers of Turkish art music tradition, lived his life in three different cities: Lesvos, Istanbul and Izmir. Although, he spent some of his last years in Manisa, researchers have included this brief period in his time in Izmir, this approach is also shown in this article as well. The fact that Ali Efendi spent his life in these three different cities creates a frame in which network, centrality and clustering concepts can be handled in with regard to Turkish art music culture. Ali Efendi, was introduced with the music tradition thanks to the family he was born into in his birth place, then he was included into the cluster in the field of music in Istanbul, a central city for music tradition, after being exiled from Istanbul he continued his professional life in Izmir becoming a part of the network and cluster here. In this article, the networks and clusters in the cities

where the composer lived were handled, a discussion was made especially based on the migrations of the European composers and the current studies on network and clustering economy in music. As a result of the discussion, an evaluation on the creation, transfer and localization of cities' cultural accumulation was done.

Keywords: City, clustering, composer, network, Tanburi Ali Efendi.

GİRİŞ

Geleneksel Türk sanat müziğinde besteci ve kent ilişkisi konu edildiğinde, aslında üzerinde durulan hususun genellikle İstanbul kenti olması tutumu oldukça yaygındır. Osmanlı döneminin son yüzyıllarından bu yana İstanbul'un ticaretten sanata kadar birçok alanda başı çeken kent olmasının, bu tutumun yaygınlığına haklı bir dayanak oluşturduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan; besteci-kent ilişkisi çerçevesinde ağırlıklı olarak besteci unsuruna odaklanıldığında, bazı bestecilerin sanat hayatlarını sadece İstanbul'da geçirmedikleri gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Besteciler de diğer meslek sahipleri ya da meslek grubundan bağımsız olarak göç eden insanlar gibi, özellikle merkezî konumlarda kümelenmekte, bazen merkezden diğer konumlara göç edebilmekte ve kültürün taşınarak yerleşmesinde rol almaktadırlar. Bu açıdan bir değerlendirme denemesi yapmak için; hayatını, Midilli, İstanbul ve İzmir'de geçirmesi sebebiyle besteci Tanburi Ali Efendi iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Tanburi Ali Efendi, 1836 yılında Midilli Adası'nda doğdu, genç yaşta İstanbul'a gitti; Sultan Aziz'in tahta geçmesinin ardından 1862'ye doğru saraya müezzin olarak girdi; 1885 yılında II. Abdülhamid tarafından saraydaki imamlik görevinden çıkarılması üzerine İzmir'e yerleşti; bu yıllarda Manisa'da da ikamet etti ve yaygın kabule göre 54 yaşındayken 1890 yılında İzmir'de vefat ederek Karşıyaka Mezarlığı'na defnedildi (Ekmen 1989: 14; Akdoğu 1989: 12; Öztuna 1990: 46; Yazıcı 2011: 19-24).

Midilli: Temel Mesleki Eğitim Aşaması ve Ağ

Midilli Adası'nda yedi sekiz kuşaktan beri çok sayıda hafız yetiştiği bir sülalenin mensubu olan Ali Efendi, henüz çocuk sayılabileceği yaşlarda hafızlık mertebesine yükselmişti (Öztuna 1990: 14). Dolayısıyla, sanatçının meslek yaşamına Midilli Adası'nda başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu süreci onun temel mesleki eğitiminin en azından ilk basamağı saymak gerekir.

Her ne kadar Midilli, Osmanlı'nın bir periferi gibi görülse de Ali Efendi'nin doğumundan yaklaşık 400 yıl önce, 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen ada (Kiel 2005: 11); Osmanlı tarihinin ünlü bir diğer isminin Barbaros Hayrettin Paşa'nın 1478 yılında doğduğu, yine Tanburi Ali Efendi gibi profesyonel uğraşının, yani denizcilik mesleğinin ilk safhasının geçtiği mekândır

(Turan 1992: 65). Buna bağlı olarak; Midilli Adası'nda yüzyıllardır süren Osmanlı hakimiyetinin, sanat hayatından askeri denizcilik alanına kadar en üst mertebeye ulaşan isimleri tarih sahnesine çıkaracak ortamı ve kültürel birikimi sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu kültürel birikimden faydalanmak için belli bir çevreye mensup olmak ya da girmek gerekmektedir. Barbaros Hayreddin Paşa Midilli'nin fatihlerinden sipahi olan Vardarî Yakup Ağa'nın oğlu, İshak Reis ve Barbarossa lakaplı Oruç Reis'in kardeşidir ki bu lakap ağabeyinin ölümünden sonra kendisine geçmiştir (Turan 1992: 65). Tanburi Ali Efendi ise, az önce altını çizdiğim gibi hafızlığın yaygın olduğu bir sülalenin mensubudur. Midilli Adası'ndan çıkan bu iki önemli şahsiyet de aile çevresinden oluşan ağ içinde, Osmanlı'nın yüzlerce yıllık kültür birikimine erişim sağlamışlardır. Nitekim kültürel birikimi; kentlerin somut varlığından çok, Norton'un ileride detaylarını aktaracağımız yaklaşımı çerçevesinde (Norton 2004: 172), kentler ya da ülkeler arasında inşa edilen, profesyonellerin, amatör ilgililerin, ticari dağıtımçıların, eleştirmenlerin, eğitilmiş alıcı-takipçi kitlenin dahil olduğu ağlar oluşturur, destekler ve sürdürür.

İstanbul: Mesleki Göç, Merkezilik, Kümelenme ve Ağ

Tanburi Ali Efendi'nin gençliğinde Midilli'de sevdiği kıza kavuşamaması nedeniyle İstanbul'a gittiği yani göç ettiği bilgisi kulaktan kulağa yayılmış hatta yazılı kaynaklara bile yansımıştır (Öztuna 1990: 47). Diğer taraftan; sanatçının neden İstanbul'a gitmeyi seçtiği, sadece hafız olarak gittiği İstanbul'da nasıl 19. yüzyılın ikinci yarısının tanınan bestecilerinden biri haline geldiği en azından benim için merak kaynağı olarak kalmaya devam etmektedir. Bu konuda elimizde belge olmamasına karşın, İstanbul'un musiki kültürümüz için dünyadaki diğer cazibe merkezleri ile benzer bir durum arz etmesinin Tanburi Ali Efendi'nin tercihini şekillendirmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Türk sanat müziği geleneğinin mensupları, ekonomistlerin kullandığı kavramla anarsak İstanbul'da kümelenmişlerdir.

O'Hagan ve Borowiecki'nin yine 522 önde gelen Avrupa Klasik Müziği bestecisi hakkında yaptıkları çalışmada, bu bestecilerden %85'inin çalışma hayatlarının en uzun kısmını doğum yerlerinden uzakta geçirdikleri ortaya konmuştur (%59 iç, %26 dış göç). 12-20. yüzyılları kapsayan çalışmada, seyahat olanaklarının artmasına karşın, göç konusunda yüzdelik pay bakımından yüzyıllar arasında kayda değer bir yükselme gerçekleşmediği belirtilmiştir. Çünkü iletişim olanakları arttıkça, besteciler kalıcı bir yere taşınmaksızın gelişmelerden haberdar olmaya başlamışlardır (O'Hagan vd. 2010: 84). Araştırma sonuçlarına göre; Fransız ve İtalyan kökenliler için Paris, Alman kökenliler için birçok Alman şehrinin yanı sıra özellikle Viyana ve Berlin, Ruslar için San Petersburg ve Moskova, ABD'ne mensup besteciler içinse New York ve

Boston göç alan önemli merkezler olmuşlardır. Neredeyse hiçbir Fransız besteci başka bir ülkeye göç etmemiş, buna karşın neredeyse tüm Fransız besteciler Paris'te meslek hayatlarının en uzun bölümünü geçirmişlerdir (O'Hagan vd. 2010: 87). Bu açıdan Paris'in durumu İstanbul ile oldukça benzerdir. Başka bir deyişle, Paris gibi İstanbul'da da müzik alanında bir kümelenme ekonomisi oluşmuştur.

Kümelenmiş ekonomilerin bireyin gelişimini ve yaratıcılığını arttırdığına inanılır. Diğer taraftan, yetersiz kümelenme ekonomileri herhangi bir yükselen fayda ile gündeme geldiğinde bu inanç tartışmalı hale gelmektedir. Nitekim kentleri belli bir seviyenin üzerinde büyümekten alıkoyan da bu tartışmalı durumdur. 1750-1899 yılları arasında yaşayan, bağımsız ve girişimci kimlikleri ön plana çıkan Avrupa klasik müziği bestecileri hakkında yapılan istatistiki değerlendirmede, kentteki besteci nüfusunun tüm kentlerin ortalamasının %66 kadar üstünde olması durumunda üretilen eser sayısının, yani verimin arttığı, oranın %235 üstüne çıkmasıyla da kesinlikle düştüğü ortaya konulmuştur (Borowiecki 2015: 443-445). Elimizde İstanbul üzerine yapılmış bir çalışma olmasa da bu şehirdeki besteci nüfusunun, Tanburi Ali Efendi'nin yaşadığı 19. yüzyıl itibariyle imparatorluğun diğer şehirlerinin kat kat üstünde olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildir. Bu durumda, sanatsal üretimde verim düşüklüğü yaşama, rekabet içinde kaybolup gitme riskine karşın gelenek mensupları için İstanbul'u çekici kılan başka unsurların varlığı gündeme gelmektedir. Benzer şartlar Avrupa'da sanatçıların meslek hayatlarını sürdürmeyi tercih ederek yoğun şekilde kümelendikleri Paris, Amerika'da ise New York için de geçerliydi. Bu şehirlerdeki yoğunlaşma hakkında yapılan araştırmalarda, ısrarla merkeziliğin ve merkezlerde artan ağ imkanlarının altı çizilmiştir.

Norton'un 2004 yılında yayımladığı değerlendirmeye göre:

Bu avangart kümelenmeler, sanatçıların, satıcıların, galeri sahiplerinin ve eleştirmenlerin en son sanatsal gelişmelerden haberdar olmaları çerçevesinde yerel bilgilerle donanır. Bu merkezlerde şu beş olumlu geribildirim öne çıkar:

- İletişimin etkinliği.
- Yeni bilgilere ulaşma olanağı.
- Özelleşmiş bilgiler zeminindeki kümülatif yapılanma.
- Eğitimli sanat müşterisi halk.
- Müzelerin, okulların, galerilerin, müzayede salonları vb.nin umumi altyapısı (Norton 2004: 172).

1862 yılında saraya müezzin olarak giren, Sultan Aziz döneminde 1867 yılında ikinci imamlığa yükselen Tanburi Ali Efendi, musikiyi Latif Ağa ve Kanuni Rıza Efendi'den, Tanburu Küçük Osman Bey'den öğrenmiştir (Said Ali 1921, Öztuna

1990'dan: 47). Eğitim aldığı isimlere bakarak, Tanburi Ali Efendi'yi tanbur icracısı olarak geriye doğru Tanburi Oskiyan ve Tanburi İsak ekolüne, bir yüzyıl önceye bağlamak gerekmektedir.

Her ne kadar günümüzde 19. yüzyıl klasik üslubunu ki kanımca muhafazakâr sanat tutumunu temsil ettiği kabul görse de Tanburi Ali Efendi'nin eserlerinde yaşadığı dönemin musiki geleneğinde ortaya çıkan yeniliklerin yansımaları teşhis edilebilmektedir. Yılmaz Öztuna; Ali Bey'in stili için, bestecinin eserlerinin klasik kaideler içinde Sadullah Ağa'yı, yapı özellikleri bakımındansa Arif Bey'i hatırlattığını kaydetmiştir (Öztuna 1990: 47). Bu değerlendirmede, önceki yüzyılın önemli bestecisi Sadullah Ağa muhafazakâr sanat tutumunu, Hacı Arif Bey ise 19. yüzyılda musiki geleneğindeki değişimi temsil etmektedir. Sözlü kültür ortamının şartları dâhilinde beste yapan ve icra gerçekleştiren Tanburi Ali Efendi, bir taraftan icracı ve besteci olarak yüz yıl kadar geriye götürülebilecek bir ağa dâhilken, diğer taraftan piyasadaki değişimden haberdar olarak olumlu şekilde etkilenmiş, yani İstanbul'daki güncel ağdan da faydalanmıştır.

Musiki anlamında sözlü kültür ortamına mensubiyeti (nota bilmemesi ve kullanmaması) onun diğer sanatçılardan yüz yüze iletişim ya da dinleme yoluyla ile faydalanmasını gerekli kılmıştır. Yazılı kültür ortamı mensubu Avrupalı klasik müzik bestecileri bile Borowieck'in diğer meslek grupları ile yaptığı karşılaştırmada değindiği gibi, meslektaşları üzerine yorum yapabilmek ya da meslektaşının eserinden bir şeyler öğrenebilmek için daha ziyade dinleme eğilimindedir (Borowiecki 2015: 466). Kısacası; İstanbul'da dâhil olduğu ağlar, Tanburi Ali Efendi'ye özelleşmiş bilgiler zeminindeki kümülatif yapılanmaya (birikime), ayrıca yeni bilgilere erişim imkânı sunarak, kültürel mirasımıza hatırı sayılır bir katkıda bulunmasının önünü açmıştır.

İzmir: Göç, Kümelenme ve Ağ

1876 yılında tahta çıkan Sultan II. Abdülhamid'in zamanında musikinın itibar kaybetmeye başladığı yaygın bir görüştür. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinin fikri zemininin sanat meclislerinde hazırlandığı, ayrıca musikinın meclislerde içki içilerek dinlendiğine dair kanaati sebebiyle Abdülhamid döneminde birçok kişi imparatorluğun farklı yerlerine sürgün edilmiştir. Herhangi bir belge henüz ortaya konmamış olsa da Tanburi Ali Efendi'nin 1885 yılında saraydaki ikinci imamlık görevinden ayrılması araştırmacılar tarafından padişahın sözünü ettiğim tutumuna bağlanmıştır (Akdoğan 1989: 7). İşin bu kısmını siyaset tarihçilerine bırakırsak, sürgünlerin, konumuz için önemli olan yönü İstanbul'da kümelenmiş musiki çevresi ağlarının bir kısmının imparatorluğun çeşitli yerlerine göç etmesi sonucunu doğurmasıdır. Sebepler her ne kadar farklı olsa da sonuçları bakımından bu olay, İkinci Dünya Savaşı'nı hazırlayan sebeplere bağlı olarak Avrupalı, özellikle Almanyada

yaşayan birçok bestecinin Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmesi, New York ve Boston'un bu şekilde uluslararası sanat müziğinde daha fazla itibar kazanarak gündeme gelmesi ile benzeşmektedir.

Besteci İzmir'e geldiğinde, hali hazırda musiki çevreleri, diğer bir deyişle ağları kentte mevcuttu. Aslında bu yapı İstanbul'daki ağa oldukça benzemektedir. Mevlevihane mensubu musikişinaslar, seküler ortamda sanat hayatını sürdürenler ve aynı İstanbul'da olduğu gibi bunların etkileşimi, en azından yetişmekte olan gelenek mensuplarının her iki kaynaktan da beslenmesi ilgi çekici örtüşmelerdir.

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Osman Selâhaddin Dede'nin yanında çile çıkaran güzel kıraati ve musiki yeteneğiyle tanınan Halil Akif Dede 1850 yılında İzmir Mevlevihane'sini kurar. Kendisinden sonra Şeyh Nureddin Efendi başa geçer. Bu mevlevihanenin yetiştirdiği önemli musiki geleneği mensupları arasında Neyzen Tevfik de bulunmaktadır. Tevfik, burada Sernayi Cemal Bey ve Halil Dede'den ney öğrenmiştir (Demirci 2012: www.yeniasir.com.tr). Çoğu sürgün sebebiyle İzmir'de bulunan edebiyat ve musiki çevrelerinin tanınmış isimleri; Şair Eşref, Tokadizade Şekib Bey, Tevfik Nevzad, Abdülhalim Memduh, Bıçakçızade Hakkı da aynı yıllarda Mevlevihane'nin müdavimleri arasındaydı (Aksoy 2007: 72).

1898'de İstanbul'a gidene kadar bu çevrede kalan Neyzen örneği, aslında İstanbul gibi kentlerin neredeyse somut varlığı ile özdeşleştirilen kültürel birikimin, merkez kümelenmesinden çevreye ve çevre kümelenmelerinden merkeze taşınarak oluşturulduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Dahası, Şeyh Nureddin Dede ünlü İzmir'li besteci Rakım Elkutlu'nun dayısıdır. Rakım Elkutlu'nun İzmirli ünlü Yahudi besteci Santo Şikârî ile de meşk ettiği Öztuna tarafından aktarılmıştır (Öztuna 1990: 253). Elkutlu, tasavvufi ve seküler musiki çevrelerinin yakın ilgisi bakımından dikkat çekicidir ki, Nureddin Dede'nin oğlu Celaleddin babasının yerine geçip genç yaşta postnişin olunca naiplik yapmış, törenlik uygulamaları sevk ve idare etmiştir. (Demirci 2012: www.yeniasir.com.tr). İzmir'deki musiki çevreleri konusunda makalenin sınırları dışında kalan birçok veri sunulabilir. Bunlardan, Tanburi Ali Efendi'ye bağlanabilecek bir örneğin hatırlanması yerinde olacaktır.

Sultan II. Abülhamid saltanatının ilk yıllarında babası sürgüne gönderilen "Tanburi Şadiye Hanım" henüz sekiz yaşında İzmir'e yerleşir. Önce Santo Şikari Efendi'den ders almaya başlar, daha sonra ise Tanburi Ali Efendi'nin öğrencisi olur (Aksoy 2009: www.hurriyet.com.tr). Tanburi Ali Efendi'nin İzmir'de (kısa bir süre de Manisa'da) yaşadığı yıllar incelenirken araştırmacıların karşısına çıkan isimlerin başında hocasının bestelerinden bir kısmını TRT Repertuvarına kazandıran Tanburi Şadiye Hanım gelmektedir. Bu durumda, Tanburi Ali Efendi ile Santo Şikari Efendi arasında en azından dolaylı bir bağlantı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlantının; geleneğin aktarılmasında aynı bellek üzerinde çalışmış olmalarından, bir kentteki müzik eğitim pazarının bileşenleri olmalarına kadar uzanan bir çizgide tezahürü muhtemeldir.

Musiki geleneğinin aktarımı bakımından, şu kısacık öykülemeyle birlikte 19. yy sonunda İzmir’de nasıl girift bir ağ bulunduğu anlaşılmaktadır. Bilindiği kadarıyla Tanburi Ali Efendi en azından Rakım Elkutlu ve Tanburi Şadiye Hanım’la olduğu gibi bu ağın çeşitli seviyelerindeki unsurlar ile doğrudan bağlantı kurmuştur. Bunun yanı sıra, besteciliğe ki, en tanınmış eseri olarak kabul edilen Sûz-i Dil takımı İzmir’de bestelediği söylenir (Öztuna 1990: 47), icracılığa ve öğretmenliğe burada da devam etmiş olması sebebiyle İzmir’deki çağdaşları ile dolaylı bir etkileşimi olduğunu varsayabiliriz. İzmir’deki kümelenmenin, belki de rekabetin, Tanburi Ali Efendi ve çağdaşı gelenek mensuplarının verimine olumlu şekilde yansıdığı düşünülebilir. Bu fikri desteklemek üzere; Borowiecki’nin bir Avrupa klasik müziği bestecisinin üreticiliğinin, aynı şehirde seçkin bir diğer besteci daha olması durumunda %10 artmakta olduğu yönündeki tespiti burada anılabilir (Borowiecki 2015: 444).

SONUÇ

Bu makalede; göç, merkezilik, kümelenme ve ağ kavramları Tanburi Ali Efendi örneğinden yola çıkarak Türk sanat müziği geleneği çerçevesinde tartışılmıştır. İstanbul’un gelenek mensupları için bir cazibe merkezi olduğu, fakat kültür birikimi ve akışının şehrin somut varlığından ziyade burada kümelenmelerin ortaya çıkardığı ağlarla sağlandığı, şehre gelen sanatçılarla beslenen birikim ve akışın zorunlu göçlerle diğer şehirlerde yeni ağlar ortaya çıkardığı ya da yerel ağları zenginleştirdiği tartışma sonucunda ulaştığım görüştür.

Tanburi Ali Efendi özelinde birkaç noktanın altını çizmek gerekirse, şu değerlendirmeleri yapmak gerekir:

- Tanburi Ali Efendi’nin musiki mesleği hayatının üç safhadan oluşur. Doğum yeri olan Midilli’de dâhil olduğu aile ağı, onun yeteneğini çevresine fark ettirebilecek bir seviyeye kadar şekillendirmiştir.

- Genç yaşlarında gittiği İstanbul’da, hem önceki yüzyıllardan kalan musiki mirasına erişimini hem de yenilikleri takip etmesini sağlayan ağlar sayesinde gelişmiş, merkezi cazibesıyla gelenek mensuplarını kendine çeken İstanbul’da önemli bir sanatçı kimliği ile öne çıkmıştır.

- Zorunlu olarak niteleyebileceğimiz bir göç ile İzmir’e yerleşmiş, burada da sanatını devam ettirebileceği bir ortamla karşılaşmış ve belki de bu ortamın varlığı sebebiyle İzmir’i tercih etmiştir. İzmir; Tanburi Ali Efendi’ye böyle bir imkân sunarken, bu kentteki musiki geleneği ağları ondan ziyadesiyle istifade etmiştir. Tanburi Ali Efendi’nin kentin musiki hayatında aktif olarak yer alması, en azından kümelenmenin ağ mensubu üyelerinin verimini arttıran bir etken olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akdoğu, Onur (1989). *Tanbûri Ali Efendi*. İzmir: Reform Matbaası.
- Aksoy, Hasan (2007). "Neyzen Tevfik". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 33: 72-73.
- Aksoy, Yaşar (2009). "Alaçatı'da Huzur Buldum". *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/alacati-da-huzur-buldum-12196469>. Erişim Tarihi: 2.8.2009.
- Borowiecki, Karol J. (2015). "Agglomeration Economies in Classical Music". *Papers in Regional Science*. C. 94, S. 3: 443-470.
- Demirci, Mehmet (2012). "İzmir Mevlevihanesi'nin Kısa Tarihi". *Yeni Asır Gazetesi*. <https://www.yeniasir.com.tr/yazarlar/mehmet.demirci/2012/12/14/izmir-mevlevihanesinin-kisa-tarihi>. Erişim Tarihi: 14.12.2012.
- Ekmen, Güldeniz (1989). "Tanbûri Ali Efendi Hayatı ve Eserleri". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Kiel, Machiel (2005). "Midilli". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 30: 11-14.
- Norton, R.D. (2004). "From Paris to New York: Creativity and Face-to-Face Networks in Twentieth-Century Capitals". *Knowledge Spillovers and Knowledge Management*, Cheltenham: Scholarly Incursions: 171-203.
- O'Hagan, John ve Borowiecki, Karol Jan (2010). "Birth Location, Migration, and Clustering of Important Composers Historical Patterns". *Historical Methods*. C. 43, S. 2: 81-91.
- Öztuna, Yılmaz (1990). "Ali Efendi". *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. C.1: 47-49.
- _____ (1990). "Elkutlu". *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. C.1: 253-255.
- Said Ali (1921). *Alemdar Gazetesi* (28.4.1921).
- Solis, Gabriel (2012). "Thoughts on an Interdiscipline: Music Theory, Analysis, and Social Theory in Ethnomusicology". *Ethnomusicology*. C. 56, S. 3: 530-554.
- Turan, Şerafettin (1992). "Barbaros Hayreddin Paşa". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 5: 65-67.
- Yazıcı, Ümit (2011). *Tanbûri Ali Efendi Hayatı ve Eserleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.